

НАЗВА ПОЛТАВА ЗА “РІГВЕДОЮ” І “МАХАБГАРАТОЮ”

Степан НАЛИВАЙКО

сходознавець-індолог,
зав. відділом порівняльних досліджень НДІУ

На широкому мовному, історичному, фактографічному й культурологічному матеріалі дається нове вмотивоване тлумачення добре відомої, але досі переконливо не поясненої назви Полтава.

Полтава – місто, обласний і районний центр Полтавщини на Ворсклі, при впадінні в неї нині зниклого струмка Полтавка. Час заснування невідомий. На території міста виявлено залишки скіфських поселень. Назва відома з грамоти литовського князя Вітовта 1430 року. Щодо її походження існує кілька гіпотез:

- з літописного *Лтава*, міста на Ворсклі в Переяславській землі, яке згадує Іпатіївський літопис під 1174 роком;

- з літописного *Пьльтава*; корінь *Пьлт* зводиться до *пліт* – “огорожа”, “тин”. Тож *Пьльтава*, (*П*)*лтава* – “Місто, що відгороджує”, бо воно нібито було своєрідною межею з Диким полем;

- від гідроніма *Лтава* (*Олтава*), лівої притоки Ворскли, нині пересохлої; цю версію підтримує більшість дослідників;

- у літописних гідронімах *Лтава* (*Олтава*) і *Лто* (*Олто*) виділяють слов’янське *Олт*, ототожнюване з прадавньою європейською формою дієслова *ele* “текти, лити”. Тоді *Полтава* – від назви *Лтава* (*Олтава*) за допомогою префікса *по*;

- пов’язується з болгарським ханом Кубратом, який свою столицю переніс із Приазов’я у Подніпров’я, а літньою резиденцією зробив *Балтавар* на місці сучасної Полтави. З назви *Балтавар*, яка нібито означає “Володар”, постало *Полтава* [20, 283; 8, 40; 7, 17, 83].

Як бачимо, щодо назви *Полтава* існує розкиданість думок і брак переконливої мотивації. Тлумачити ж її слід комплексно, в порівнянні зі схожими назвами, етнонімами й іменами в інших регіонах, а не виходити лише з природних умов однієї певної місцевості. Подібні назви є не лише в Україні, а й у інших, іноді досить віддалених ареалах. В Україні є село *Полтва* (Львівщина), дві річки *Полтва* – притока Західного Бугу (басейн Вісли) й притока Горині (басейн Прип’яті). І назви тлумачаться з того припущення, що ці ріки були прикордонними.

У Криму є давні назви *Партеніт*, *Партенос*, *Партеніон*, *Партенітка* (річка); давня Парфія в індійських джерелах – *Партхава*, а її населенники – *партхави*; у “Рігведі” боги й царі мають імена *Прітха*, *Партха* й *Прітхві*; у “Махабгараті” головні герої мають імена *Партха*; столиця давньої Албанії – *Партев*; *Партавський Пахлав* – місцевість в історичній Вірменії, де правили царі з парфянської династії Аршакідів; ассирійський цар Асархаддон (680-669 рр. до н.е.) віддав дочку в

дружини скіфському цареві *Партатуа*, щоб убезпечити країну від скіфів, які 28 років приводили в трепет народи Малої Азії. Лише проаналізувавши всі ці факти, можна буде більш-менш певно сказати, чи причетна до них назва *Полтава*, а якщо причетна, то що означає.

1. Пошук починається з Криму: *Партенос* – “Діва”

У кримському ареалі є низка фонетично близьких до топоніма *Полтава* назв, зважаючи на чергування *р-л* у різних мовах: *Партеніт*, *Партенос*, *Партеніон*, *Партенітка* (річка). Їх пояснюють із грецького *parthenos* – “діва, дівчина”. Грецьку богиню Афіну називали *Партенос* – “Діва”, головний храм в Афінах на її честь звався *Партенон* (*Парфенон*) – “Дівин”.

Діва, богиня-захисниця Херсонеса Таврійського (літописний Корсунь), столиці загадкових таврів – теж *Parthenos*: так її називають боспорські написи й монети. Вона посідала чільне місце в херсонеському пантеоні, була покровителькою міста, мала своє літочислення, на її честь відзначалися свята – партенії, виготовлялися статуї, карбувалися монети, які зображали її із сагайдаком, луком і сарною, з розмаяними кучерями, у пов’язці або короні. Її храм у центрі міста був головною святинею херсонесців, які в III ст. до н.е. клялися “оберігати для народу *састер*”. Де *састер* те саме, що й індійські *шастри* – священні книги [18, 10; 11, 24].

Греки ототожнювали Діву-Партенос з Артемідою й Іфігенією, донькою мікенського царя Агамемнона, який очолював грецьке військо в поході на Трою. У двійнику Херсонеса Таврійського – Херсонесі Карійському, мовлять грецькі міфи, теж поклонялися *Партенос-Діві*, яка була донькою Стафіла (син Діоніса) та Хрісофеміди (донька Агамемнона й Клітемнестри). Батько доручив Партенос і її сестрі Мальпадії стерегти льох із дорогим вином в амфорах, але сестри посули, а свині тим часом залізли в льох й усе потрощили. Побоючись батькового гніву, сестри у розпачі кинулися в море, але їх врятував Аполлон і переніс до Херсонеса Карійського, як свого часу Артеміда – сестра Аполлона, перенесла Іфігенію, теж дочку Агамемнона, до Херсонеса Таврійського, де та стала жрицею в її храмі. Від руки Іфігенії мало не гине її рідний брат Орест, який прибув

потай, щоб викрасти дерев'яну статую Артеміди і був схоплений сторожею. Сестра рятує брата, і обоє, зі статуєю богині, повертаються додому, де вже в грецькому храмі вона й далі служить Артеміді. [10 II, 291]. Тож богиня-войовниця Діва-Артеміда, що мала епітет *Тавропола*, причетна до таврів і Тавриди-Криму.

Грецькі міфи зазначають, що Діва-Артеміда прийшла до Греції саме з Криму, що статую богині принесли в Грецію Орест та Іфігенія. Тобто Діва-Артеміда в Криму автохтонна, а її храм і жертovníк тут споконвічні. Бо ж і справді, навіщо переносити Іфігенію у Крим, якби храм Артеміди був у Греції. Міфи мовлять також, що Артеміда народилася в Греції випадково: її мати Лато (слов'янське *Лада*) народила її в Делосі саме тоді, як ішла сюди зі своїх гіперборейських країв, де особливо шанували Артеміду і її брата Аполлона. А це – на північ від Чорного моря, тобто на теренах сучасної України.

Кримська Діва-Артеміда має архаїчні риси матері-корови. Теракотова пластинка, знайдена 1946 р. в Херсонесі Таврійському, зображає жінку з головою корови. Там таки знайдено й монети з богинею Дівою на одному боці і биком на другому. Боспорські написи знають імена *Партена* (жіноче) й *Партенокл* (чоловіче), які вважаються теофорними, утвореними від імені херсонеської богині. Тож культ її знали й на Боспорі, бо більшість написів із цими іменами знайдено в Пантікапеї (сучасна Керч), столиці Боспорської держави. *Партена* означає *Діва*, а *Партенокл* – *Партенослав*, *Дівослав*. У написі і ст. з Керчі “Фарнак, син Гоплона, дружина Метрофіла, дочка Партена й сини Фарнак та Гіпсігон, прощайте” [9, №527] ім'я *Партена* стоїть в індоіранському контексті. Імена *Фарнак* і *Гоплон* явно негрецькі, а *Гоплон* дивовижно схоже на індійське *Гопалан*, ім'я Крішни, тотожне імені *Аполлон*. Що ставить під сумнів грецьке походження імені *Партена* – “Діва”.

У Криму чимало діво - артемідиних назв, як давніх, так і сучасних: *Німфей*, *Діа* “Дівин” – місто в Скіфії. Біля Пантікапея було поселення *Parthenion* – “Дівине”. І нині є *Партеніт* на південному березі Криму, біля півніжної гори Аю-Даг, за 5 км від Гурзуфа. Річка *Партенітка* – “Дівичка” є в *Партенітській* долині, за 16 км від Алушти. Це, гадає дослідник індоаріки в Північному Причорномор'ї Олег Трубачов, дозволяє казати, що місцева називна традиція передавалася тут від етносу до етносу, що усвідомлювали вже ранні вітчизняні дослідники, слушно пов'язуючи античне *Німфей* і татарське *Киз-Таш* “Дівоча скеля” неподалік. Археологи виявили до грецьке таврійське поселення в Німфеї, що підтверджує і так добре відомий тут культ таврійської богині: свідчення про Діву розсіпані по всьому південному березі Криму – від Херсонеса, через Партеніт і до Боспору. О. Трубачов також відзначає, що таврійське *діа*, фракійське *деа* і слов'янське *діва* дуже близькі між собою [19, 235-236].

Усіма своїми характеристиками тавр. Діва відповідає інд. *Деві*, санскр. *деві* “богиня” й укр. *Діва* – споріднені. В Індії *Деві* (чи *Махадеві* “Велика богиня”) – жіноча іпостась верховного божества Шіви-Рудри, як і *Деві* – зображаного з тризубцем і тотожного нашому Родові. Тварина його – білий або сивий бик, він сидить

на бикові, він сам – бик, а дружина його уособлюється як корова. Насельники Давньої України добре знали ці божества. Написи з іменами Шіви, датовані II-III ст., знайдено в Білгород-Дністровському й на Молдаванці в Одесі. Поклоніння *Деві-Діві-Партенос* відбите в низці “дівочих” і “дівиних” назв по всій Україні: *Дівка*, *Дівуха*, *Дівиця*, *Дівошин*, *Дівчий*, *Дівоча* тощо, а в Криму й *Киз-Куле*, *Киз-Таш*, *Киз-Кермен*, *Киз-Аул* (тюрк. *киз* – “дівчина”). Святилища таврійської та індійської Діві – *Деві* височили на стрімчаках і гірських узвишсях, що теж відбили численні *Дівочі* й *Дівич-гори*, зокрема, в Києві, Трипіллі, Каневі, Сахнівці. *Мокоша*, численно єдине жіноче божество в язичницькому пантеоні Володимира – та ж *Діва* – *Деві* і індійська *Махеші* “Велика богиня”, дружина Шіви, “скотьего” бога в індійській міфології. Шіва мав і ім'я *Вріш* – “Бик”, а *Вріш* – наше *Влес*, уже слов'янський “скотій” бог із київського язичницького пантеону. Щоправда, ідол його стояв не на Горі, як його дружини *Діві-Мокоші*, а на Подолі, на березі Почайни.

Тож назва *Полтава* цілком може сходити до первісного *Партава* – “Місто Діві”, “Дівинград”, “Дівин”. Тоді вона виявляється етимологічно тотожною назвам *Партеніт*, *Партенон*, *Партеніон* і *Партенітка* в Криму й семантичним двійником численних “дівиних” і “дівочих” назв по всій Україні. А невеличка фонетична відмінність між *Партава* й *Полтава* цілком пояснимо: санскр. *r* на грецькому й слов'янському ґрунті часто відбивається як *l*: санскр. *pur* “місто” – грец. *поліс* і слов. *піль* (*Бориспіль*, *Костопіль*, *Тернопіль*), санскр. *purṇa* – рос. *полный*, укр. *повний*, санскр. *dirgha* – рос. *долгий*, укр. *довгий*, санскр. *vrik* – рос. *волк*, укр. *вовк* тощо.

Та чи підтверджує такий висновок топонімія і гідронімія Полтавщини?

2. Індоарійські сліди на Полтавщині

Індоаріка на Полтавщині простежується на багатьох рівнях, надто на антропонімічному, гідронімічному й топонімічному. Не зовсім зрозумілі для сучасного вуха назви *Лохвиця*, *Артополот*, *Сурмачка*, *Опішня*, *Манжалія*, *Псьоль*, *Сасинівка*, *Сахнівщина*, *Сиваш*, *Бакай* та інші тлумачаться з індоіранських мов і мають індійських та іранських двійників. Чимало тут і українських прізвищ з індоарійським забарвленням.

У Зіньківському районі є річка *Дівоча*. Річка *Дівичка* – притока Удаю, а що Полтавщина межує з Чернігівщиною та Сумщиною, то й дві річки *Дівиця* і одна – *Дівичин*, топоніми *Салтикова Дівиця* і *Володькова Дівиця*, *Велика Дівиця* й *Мала Дівиця* [17, 171]. У Зіньківській сотні Полтавського полку козацький “Реєстр” 1649 р. засвідчує у Полтавському, Миргородському й Кальницькому полках козацькі прізвища *Баглай*, *Мазепа*, *Мандзуленко*, *Паникар*, *Рой*, *Рудрименко*, *Чамаренко*, *Шендрик*, *Шудренко*, *Шудриченко* та низку прізвищ, пов'язаних із Крішною та його братом Баладевою [12, 153-163, 166-176, 177-186; 11, 243-245, 273-280, 287-292, 304-309].

Ім'я *Аполлон* тотожне імені Крішни – *Гопалан*, різновиди якого *Гопал* і *Гопала* і яке означає “Захисник корів, худоби”, “Пастух”, а також “Воїн”, “Цар”. Вони відбиті в українських назвах *Гупали*, *Гупалівка*, *Гупалівщина* й прізвищах *Гу-*

пал, Гупало, Гупалов, Гупалюк, Гупаленко тощо [12, 93-99]. За "Реєстром" у Кальницькому полку козаки мали прізвища *Гупал* і *Гупало*, в Полтавському й Миргородському служили Фесько *Гупаленко* (Хорольська сотня) і *Грунь Гупаленко* (Опушлівська сотня) [13, 388, 417]. З іменем останнього, *Грунь*, перегукуються 5 річок басейну Псла у тому ж таки Зіньківському районі: *Грунь* (дві), *Грунька*, *Грунь-Ташань* і *Грунька-Суша*. Сама назва *Псел* (*Псло*, *Псьол*) споріднена з санскритське. *apas*, *apsu* "вода", доповненим суфіксом *la*, що з іменників творить прикметники. Полтавська *Псло* має прямих родичів у Закарпатті, де річки *Апшиця*, *Вишня Апша*, *Середня Апша*, *Нижня Апша* нині перейменовані на *Водиця*, *Верхне Водяне*, *Середнє Водяне*, *Діброва*. Варіанти цих давніх назв – *Апса*, *Апсиця*, *Апсавиця* [17, 23]. Тож *Псел-Псьол-Псло* означає "Повновода (ріка)".

Старшого брата Крішни звали *Балавіра* (хінді *Бальвір*) – "Могутній герой", "Богатир". *Балавіра-Бальвір* землеробське божество, атрибут і зброя якого – плуг. Це його ім'я відбите в козацьких прізвищах *Балвір*, *Бальвір*, *Балбир*, *Балбиренко*, рясніших на Правобережній Україні, але і в Зіньківській сотні служив козак *Ярема Балвір* [13, 415]. Ще одне ім'я *Балавіри* – *Баладева* (хінді *Бальдев*) "Могутній бог", або "Білобог" маємо в Переяславському й Чигиринському полках, де в Заворицькій і Бужинській сотнях були козаки *Федір Болудей* і *Тиміш Білдей* [13, 35, 343]. *Болудей* як *Балудей* засвідчене в боспорському написі III ст. із Сіндики (Таманський півострів) і в українських прізвищах *Бельдій*, *Більдій*, *Більдей*, *Білденко*. У Переяславському полку сотникував і *Богдан Кришненко* [13, 333].

Дружиною *Баладеви-Білобога* була царівна *Реваті*, брата якої звали *Реват*, а діда – *Рева*. Ці імена споріднені з українськими прізвищами *Рева*, *Реут*, *Ревут*, *Ревутенко*, *Ревуцький*, яких особливо рясно в запорожців. У Миргородському полку (сотні *Сенчанська* й *Панковська*) були козаки *Іван* і *Дмитро Рева*, у Полтавському (сотні *Борковська*, *Балаклійська* й *Лукомська*) – *Богдан*, *Грицько* й *Іван Рева* [13, 400, 402, 422, 423, 425]. Найбільше прізвищ *Рева* саме в полтавсько-миргородському ареалі, що дає певні підстави трактувати його базовим для прізвища *Рева*. На Полтавщині є і річки *Ревка*, *Ревна*, *Ревучий*, *Ревущина* [17, 458].

Прізвища *Рева*, *Реут*, *Ревут*, *Ревуцький* споріднені із санскритським. *rai* – "багатство", *rauvat* і *revanta* – "багатий", "розкішний", "пишний" [15, 548]. Із санскритське *rai* "багатство" споріднене українському *рай* – ще дохристиянський термін, як засвідчують, зокрема, колядки. Це давнє слово не змогли заступити іномовні відповідники, але воно й досі задовільно не пояснене.

В уявленнях українців *рай* – обитель предків і праведників, неземна країна щастя і благоденства, що насамперед асоціюється з багатством. Вирази *раювати*, *наче в раю*, *райське життя*, *райський куточок* несуть ідею достатку, багатства. Від *рай* утворені топоніми *Райгород*, *Райгородок*, *Райківщина*. Князі й поміщики називали свої садиби *раями*. Інд. *радж* "князь", "цар" має форму *рай*, яке в індійців та українців стало прізвищами *Рай* і *Рой*, а в українців ще й численні похідні: *Райко-Ройко*, *Раюк-Роюк*, *Райчук-*

Ройчук, *Раєнко-Роєнко*, *Райченко-Ройченко*, *Раєвський-Роєвський*. Ім'я *Раїса* у полтавського соловейка *Раїси Кириченко* і означає "Княгиня", "Цариця". До санскр. *rai* "багатство" має стосунок і *яйце-райце* з відомої однойменної казки. *Яйце-райце* в українському фольклорі – осередок багатства, найперше худоби: "Розбив те *яйце-райце*. Як узяв же скот вернути із того *яйця... верне та й Верне*" [16, 4]. А найбільшим багатством і була худоба, якою опікувався *Шіва-Влес*. *Рай* містять українські слова *райдерев* – бузок і *райдуга* (*Райдуга воду бере на дощ*), а багатство невіддільне від понять *дощ* і *вода*, тому *Влес* і стояв на березі *Почайни*.

Матір *Балавіри* звали *Рохіні* – "Руда (корова)". Тому цікавий зв'язок індійської назви *Рохіта-Лохіта* й полтавської *Лохвиця*. Санскр. *rohita*, *lohita* означає "червоний", "рудий", звідки й *lahu* – "кров" (порівняємо зі слов'янським *руда* – "кров"). Тож назва *Лохвиця* (санскр. *Lohavati*, *Lohvati*) має означати *Рудавиця* (санскр. *-vati* й укр. *-виця* – тотожні). А лише на Полтавщині 10 річок *Руда*, *Рудка*, *Рудька*, *Руда-Лозова*, *Крива Рудка* тощо [17, 476-479]. Деякі з них, як і *Лохвиця*, притоки *Сули*, а *шула* або *трішула* в санскр. – тризубець, атрибут і зброя *Шіви-Рудри*, санскр. *шула* й укр. *шило* споріднені. Ім'я *Рудри-Рода* теж тлумачиться як "Рудий".

Баладева – *Білобог*, а *Крішна* – *Чорнобог*, саме ім'я *Крішна* означає "Чорний". У цьому плані показова статистика козацьких прізвищ *Білий* та *Чорний* за "Реєстром" 1649 року. Їх у 16 полках "Реєстру" відповідно 34 і 98. У Миргородському полку 17 прізвищ *Чорний* і жодного – *Білий*, у Полтавському – 12 прізвищ *Чорний* і лише 2 – *Білий*. Тобто тільки на Миргородській і Полтавській полки припадає майже третина (29) прізвищ *Чорний*, і лише 2 з 34 – *Білий*. А на решту 14 полків припадає 65 прізвищ *Чорний* і 32 – *Білий*. З цього напрашуються висновки, що на Лівобережжі, в миргородсько-полтавському регіоні переважав культ *Крішни-Чорнобога*, *пастушницького* й *військового божества*, а культ *Баладеви-Білобога*, *землеробського божества*, переважав на Правобережжі. І те, що прізвищ *Білий* утричі менше, ніж прізвищ *Чорний*, природно, бо селяни обробляють землю, а не воюють, хоча на загал сільське населення завжди переважає.

Така ж тенденція і з назвами на *Біл.* та *Черн.* Лише гідронімів на *Біл* в Україні – до 150, найпоширеніші з яких *Біла* (26), *Білка* (19), *Білий* (9), *Біленька* (7) тощо. Особливо рясно цих назв там, де густо й козацьких прізвищ на *Біл*, а їх у "Реєстрі" – 185, а на *Черн* – 229 [детальніше: 11, 111-116]. З чого й висновок, що Правобережна Україна – більш хліборобська і більше шанує *Білобога* – своє божество. Дніпро – ніби вододіл (і це історично справді так) між давнім землеробським і скотарським населенням.

У племені *Крішни* – *ядавів*, споріднених із літописними *ятвягами* [12, 51-57], були сильні тотемні уявлення, пов'язані з журавлем. А під культовим зольником біля Полтави виявлено зображення журавлиної чи лебединої зграї. Журавлі й лебеді – птахи *Аполлона*, який зимує і зберігає свої стріли в *Гіперборей*, де його та його сестру *Артеміді* особливо шанують. Навесні, закликаний величальними співами, він саме звідси повертається на *Пар-*

нас у колісниці, запряженій білосніжними лебедями чи журавлями. А самі гіперборейці щороку послають на острів Делос, до віктарів Аполлона й Артеміди, двох юних дівчат зі священними дарами. Однією з них була гіперборейка Опіда, про яку пише Геродот у V ст. до н.е., тотожна Діві-Обиді “Слова о полку Ігоревім” [11, 335-341].

Журавель – священний птах у різних народів. Українці й греки знають “журавлині” танці (в українців “Журавлиний ключ”, “Журавель”). На Полтавщині є річка *Журавка*, у Зіньківській сотні – козак Федір *Журавка*, а в сусідній – Захарка *Журавний*, у Миргородському полку – Пилип *Журавко*. Річка *Бакай*, притока Псла, із санскриту – “Журавлина”. Санскр. *baka* “журавель” має форму *vaka*, тому “журавлине”, певно, й прізвище *Вакало* з Лохвицької сотні Миргородського полку [13, 322, 394, 398].

Прикметно, що й Деві-Діва має “журавлині” імена. За міфом, вона прибирала різних страхітливих подоб, аби налякати свого чоловіка Шіву, коли той не пускав її на жертвини, здійснювані батьком. Ці подобі мають свої назви, одна з яких – *Баґала* “Журавлиха” або *Баґаламукхі* “Журавлелика”, бо має подобу жінки з журавлиною головою. Слова *баґала*, *баґла* сходять до санскритського *бака* – “журавель”, “чапля” із суфіксом *ла*, що і в словах *чап-ля*, *жураве-ль*. Сюди ж і прізвище *Балгаєнко* в козака Лубенської сотні Миргородського полку [13, 392], певно, з *Баґлаєнко*, яке теж походить від “журавлиного” українсько-індійського прізвища *Баґлай* [12, 177-186]. Індійським різновидом *баґала*, *баґла* є *бакула*, *бакуль*. У водозборі Псла, вже на Сумщині, є ручай *Бакулин*, а козак Зіньківської сотні має прізвище (чи прізвисько) *Бакул* [13, 414].

Як зазначалося, суфікс *ла* творить прикметники від іменників: *мадгу* “мед” – *мадгула* “медовий”, *прітху* “земля” – *прітхула* “земний” (українське прізвище *Притула* може відповідати індійському імені *Прітхула*), *манджу* “краса”, “врода”, “чарівність” – *манджула* “гарний”, “вродливий”, “чарівний”. В Індії *Манджула* – чоловіче й жіноче ім’я, цариць і царівен звали *Манджуліка* – “Красуня”, “Вродливиця”. На Полтавщині є річка *Манжейліка*, притока Псла [17, 351], там і село *Манжелія*. В Уманському полку служив Радко *Манджеленко*, в Кальницькому (сотня Дашовська) – Грицько *Мандзуленко* [13, 205, 277]; у цій же сотні був і Федір *Рудрименко* (інше ім’я Шіви-Влеса – *Рудра*, наше *Род*). Слід зазначити, що регулярно *дж* стає *дз* в маратхській мові (штат Махараштра, Західна Індія), за епосом, батьківщини Реваті. Цей ареал виявляє і гідронімно-топонімні паралелі з Україною. На Полтавщині є *Удай-ріка*, а в Індії – *Удайгірі*, тобто *Удай-гора*, в Індії є місто *Удайпур*, а в Україні – село *Одайпіль* (на Київщині).

1751 р. через підступи церковників, Григорій Сковорода полишив викладати пітику в Переяславському колегіумі й переїхав на Полтавщину, де навчав сина поміщика Томари. Потім, після короткого перебування в московській Троїце-Сергієвій Лаврі, він знову повернувся до Томарів, де жив невибагливим, близьким до природи життям [1, 203].

Томари – українська шляхта половецького походження, у XVIII-XIX ст. великі землевласники на Полтавщині й Переяславщині. Василь *Томара* (1746-1819) – правнук переяслав-

ського полковника Степана Томари, був відомим дипломатом, учнем і другом Сковороди, приятелем Василя Капніста, відомого поета й громадського діяча. Лев *Томара* був київським губернатором і сенатором. Та найцікавіше те, що українські Томари мають у далекій Індії близьких родичів – і то царського походження. Найновіші дослідження показали: половці мовно й етнічно тяжіють до індоарійських племен і виявляють спорідненість із раджпутами – індійськими козаками. Саме в раджпутів засвідчений рід *Томари*, представники якого колись були правителями Делі, нинішньої столиці Індії.

Раджпути поклоняються Шіви-Рудрі та його войовничій дружині і зводять родовід до Місячної династії царів – до неї і належать раджпутські *Томари*. У їхніх правителів частий компонент в імені або шаноблива приставка до нього – *Чандра* “Місяць”, відбите в українців як *Шандра* (на Київщині є річка й село *Шандра*). Прізвища *Шендрик*, *Шандаровський*, *Шендеровський* мали козаки Зіньківської, Лукомської (Полтавський полк) та Поповської сотень (Миргородський полк) [13, 381, 414, 448].

Зачіску Шіви прикрашає півмісяць, а на печатці переяславського полковника Степана Томари й родовому гербі Томарів – півмісяць ріжками вгору. Герб українських Томарів містить шестикутну зірку, складену з двох трикутників: один вершиною вниз, другий – вершиною вгору, що символізує єднання жіночої і чоловічої енергії: трикутник вершиною вгору символізує Шіву, а вершиною вниз – Деві, його дружину. Така шестикутна зірка й нині неодмінний атрибут індійських весіль, бо поєднання чоловічої і жіночої сили дає нове життя, а воїна робить непереможним. Тому в раджпутів, як і в запорожців, перед походом чи битвою шаблю воїнові неодмінно вручала жінка – мати або дружина. Щити у раджпутів часто прикрашає тризубець, а шаблю – трикутник.

Отож індійські раджпути виявляють спорідненість із половцями, у раджпутів є царський рід *Томари*, а в українців – шляхта половецького походження *Томари*. Дружина грузинського царя Давида Будівничого (1073-1125) Гурандухт, походила саме з цього половецького роду, що, певно, й відбилосся в імені її правнучки, знаменитої цариці Тамари (Тамар). А Гурандухт – тітка *Кончаківни*, невістки новгород-сіверського князя Ігоря, Гурандухт і Кончак – рідні сестра й брат. *Кончаківна* названа в “Слові” *красною дівою*, а вроду половецьких дівчат оспівав і перський поет Нізамі, сам одружений із половчанкою. В Індії ж загальновідома врода раджпуток, надто з давніх князьовських родів. Тож грузинський цар Давид і новгород-сіверський князь Ігор – родичі. Цар Давид для себе, а князь Ігор для свого сина брали дружин з половецького роду Томарів [11, 71-80].

Грузинсько-абхазький слід помітний і на Полтавщині. Один із районів Полтави раніше називався *Абазький* (тобто *Абхазький*), а за 18 км від Полтави є село *Абазівка*, яке заснував поміщик М.В.Абаза, певно, абхазець. В Індії є відоме місце прощі *Прітхудака*, де *prithu* “широкий”, а *udaka* “вода”, споріднене з назвою *Удай*. Санскр. *Prithudaka* має форму *Pithunda*, споріднену з назвою знаменитого курорту в Абхазії – *Піцунда*.

Тож чоловіче воїнське ім’я *Томара* із санскриту означає “Списник”, а жіночий варіант

його – “Списниця”. *Томара* – одне з імен богині-воїтельки Деві-Діви. Якщо вона десятирука, то в кожній її руці якась зброя, серед неї – тризубець і спис, що символізує захист богинею 10 сторін світу (8 сторін світу, верх і низ). Якщо ж вона дворука, то тримає лише списа. Саме зі списом зображають Діву-Деві херсонеські монети III-II ст. до н.е. Вона богиня-берегиня, покровителька й спасителька воїнів, захисниця обложених ворогом міст, “мати міст руських” і Києва. Вона ж київська *Мокоша*, гіперборейка *Опіда* в Геродота, *Діва-Обида* в “Слові” й пізніша козацька *Покрова* [11, 335-342].

3. Інші показові й значущі паралелі

Батько у Крішні й Баладеви спільний, і звати його *Васудева*. Він мав двох дружин, тому мати Крішні – *Девакі*, Баладеви – *Рохіні* [козак Каленик *Рохиник*; 14, 65]. Батько Васудеви – цар Шура, що мав дочку Прітху. Тобто Васудева й Прітха – брат і сестра, а Прітха – тітка обох братів по батькові.

Цар Шура ще малою віддав Прітху цареві Кунтібоджі - за давнім звичаєм віддавати первістка на виховання бездітному знатному родичу. Прітха зростала в племені кунтіїв, яким правив її прийомний батько, тому й друге її ім'я – *Кунті*. Етнонім *кунтії*, як і *томари*, означає “списники”, тож *Кунті*, як і *Томара*, означає “Списниця”. З чого видно: Деві-Діву шанували і кунтії, і томари, кримські таври і взагалі Давня Україна.

Якось примхливий і запальний мудрець Дурваса гостював у царя Кунтібоджі. Його так полонили привітність і чемність Кунті, що на знак вдячності він навчив її шлюбної замови, якою вона могла викликати до себе будь-якого бога й народити від нього сина, зберігши цноту. Не повіривши в таке, вона потай прошепотіла замову, й перед нею постав любий їй Сур'я-Сонце, котрий і став батьком її дошлюбного сина Карни. Аби приховати мимовільний гріх, вона пустила корзину з немовлям за річковою течією. Корзина довго пливла і біля міста Чампи прибилася до берега, де на дитину й натрапило бездітне подружжя, безмежно раде несподіваній знахідці.

Згодом Прітха-Кунті стала старшою дружиною царя Панду (молодша – *Мадрі*). І тут вже обставини змусили її свідомо вдатися до чарівної замови, бо над Панду тяжів прокльон, і він не міг наблизитися до жодної з дружин. Колись на полюванні він підстрелив оленя, що парувався з оленницею, а то, як виявилось, був син відлюдників. Зрозпачені батьки прокляли Панду й провістили, що й він помре, щойно наблизиться до дружини. Тому Панду сам попрохав Кунті вдатися до замови й народити синів від небожителів, що Кунті та Мадрі й зробили. Небесними батьками Юдгіштхіри, Бгімасени й Арджуни, трьох синів Кунті, стали боги Дгарма, Ваю та Індра, а Накули й Сахадеви, синів Мадрі, – двоє Ашвінів. Та все ж Панду не стримався і зійшов на подружнє ложе до молодшої дружини вперше, але й востаннє. Мадрі доручила своїх близнят Кунті і згоріла на поховальному багатті разом із чоловіком, бо винуватила себе в його смерті. Вона походила з племені мадрів у Пенджабі, де, до речі, тече річка *Девіка*, з розряду вже індійських “дівочих” і “дівиних” назв.

За матір'ю, синів Кунті зовуть *Каунтеї* “Сини Кунті” або *Партхи* “Сини Прітхи”, причому час-

тіше ім'я *Партха* має в епосі Арджун наймолодший брат. Усі п'ятеро братів по батькові *Пандави* – “Сини Панду”. У Криму є річка *Панда*, а на Закарпатті побутує прізвище *Пандай*.

Карна, дошлюбний син Прітхи-Кунті, став могутнім воїном, він і його брати навчалися воїнської справи в одних учителів, але мати ніколи не казала їм, що вони рідні брати. Ті кривдили Карну, маючи за нерівню собі, тому він і зневажив їх, надто Арджуна, який найбільше йому допікав.

Дружиною п'ятьох братів-пандавів стала Драупаді з племені панчалів, дочка царя Друпаци, чарівним чином народжена з жертвовного вівтаря. На своїй сваямварі, давньому весільному звичаї, коли дівчина-царівна через випробування вибирає собі гідного чоловіка, Драупаді увінчала весільною гірляндою Арджуна, бо саме він з усіх претендентів найвправніше стріляв із лука. У сваямварі брав участь і Карна, навіть перший упорався із завданням, але на це не зважили, бо його мали за сина колісничного, мало не за конюха. Цієї образи й ганьби Карна так і не простив братам, навіть коли дізнався, що вони його брати, і коли Кунті, Крішна й Сур'я пропонували йому царство й саму Драупаді за його замирення з братами.

Драупаді стала спільною дружиною п'ятьох братів-пандавів, хоча на сваямварі переміг один Арджун. За епосом, коли брати повернулися зі сваямвари, то гукнули матері в хаті, що в них для неї чудовий дарунок. Та ж відповіла, мовляв, нічого мені не треба, поділіть між собою. А що материне слово для синів – закон, то Драупаді й стала дружиною п'ятьох братів. Зрозуміло, що таке пояснення наївне. Насправді ж у всьому цьому відлунює матриархат: і що слово матері для синів – закон, і що сини Кунті-Прітхи – *Каунтеї-Партхи*, і що син Субгадри, сестри Крішні й дружини Арджуна, *Саубгадра* “Субгадрин”. А Аполлона, двійника Гопалана-Крішні, називали по матері – *Летоїд*.

На теренах України виразно матриархальними є амазонки, які жили біля Азовського моря, де й меоти, чії жінки славилися войовничістю, як от Тіргатао, яка очолила боротьбу меотів проти боспорського царя Сатира й перемогла [11, 89-94]. Амазонки теж мали систему спорідненості по материнській лінії і шанували войовничу Діву-Артеміду, що видно з їхніх імен і навіть вбрання. Поклоніння Деві-Діві відбилосся, схоже, і в назві *амазонки*, бо *ама* може споріднюватися із санскр. *амма* “мати”. А індійська Деві-Махеші, тотожна українській Діві-Мокоші і має ім'я *Амма* – “Мати”.

Амазонки пов'язуються зі скіфами. Кожне третє жіноче скіфське поховання містить стріли, рідше – мечі, списи й бойові пояси. Саме широкий шкіряний пояс врятував життя Тіргатао, а один із Гераклових подвигів – здобуття пояса Іпполіти, цариці амазонок. Озброєні жінки в скіфському війську посідали значне місце. Ці археологічні дані підтверджуються писемними: скіф'янки не поступалися чоловікам доблестю, а скіфів іноді очолювали войовничі жінки, як цариця-масагетка Томирис, яка здолала могутнього мідійського царя Кіра. Матріархальний і український весільний обряд. На провідній ролі матерів молодих у ньому Ф. Вовк показав, який глибокий слід зали-

шила давня матриархальна родина в українських традиціях [4, 319-320].

Щодо Кунті, первісно Прітхи, то з виразів у “Махабгараті” на зразок “із Прітхою, подібною до Землі”, видно, що ім'я *Прітха* стосується землі. Є назва *Прітхві* – “Земля”, яку індійська традиція пов'язує з легендарним першоцарем Прітху, відомим іще з вед. За міфом, правитель-тиран Вену чинив таке зло на землі, що мудреці-ріші не витримали й зарізали його стеблами священної трави куші (осоки). Потім потерли його правицю, і з неї постав Прітху, перший земний цар. Земля, вимучена й нажахана знущаннями його батька, перекинулась у корову й спробувала втекти від нього. Але Прітху наздогнав її, і Земля пообіцяла скоритися, якщо він подарує їй теля. Прітху сповнив її прохання, і Земля-Корова стала доїтися, тобто плодоносити й давати необхідні для існування людства блага. Так Прітху мовби дав Землі нове народження, через що вона й стала називатися *Прітхві* – “Дочка Прітху”.

Прітху уперше здійснив обряд посвячення на царство – *радхасую*, щоб відновити виснажені під кінець кожного календарного року світові породжувальні сили й забезпечити неперервність природних процесів повторним вінчанням царя на трон. Обряд передбачає ведення “бойових дій” царем, який здійснює обряд, завдяки чому отримує всі різновиди царської влади. Цар здійснює і “три кроки Вішну”, що символізує завоювання трьох світів, причому кроки ці робляться із заходу на схід. Схожий обряд, але вже з нагоди Нового року, був у племені Драупаді: символічне завоювання світу і тут велося із заходу на схід, після чого “завойовники” вирушали у зворотний шлях.

Пурани (індійські билини) вважають першоцаря Прітху творцем цивілізації: він “видоїв” із землі-корови землеробські навички, різноманітні плоди й відновив ведійські жертвоприносини. Земля до Прітху була запустіла й не оброблялася, ніщо на ній не росло, й люди мерли від голоду. А завдяки Прітху вона почала родити, а корови – давати молоко. Осіле життя, заснування міст, торгівля, тваринництво і землеробство, поява судів – усе це нововведення Прітху. І царем він став виключно завдяки своїм чеснотам і любові до всього живого, а не через грубу силу [2, 165, 169].

Одне з імен Шіви-Рудри-Рода, якого антична традиція ототожнює з Діонісом – *Прітху*, що свідчить про їхню спорідненість. Прітху народився з правої руки, а Діоніс – зі стегна свого батька. Діоніс-Прітху-Шіва навчили людей впрягати волів у плуг та обробляти землю. Є думка, що й радхасуя виникла з ритуалу царської оранки [2, 167, 173]. Саме під час ритуальної оранки постала з борозни Сіта, дружина Рами, “польова царівна” у ведах і дружина Індри, “господаря поля”. Ім'я *Сіта* й означає “Борозна”, Сіта народилася з землі, а потім і повернулася в неї. Українці знягати обряд *першої борозни*, виконуваний навесні й у ніч під Новий рік, коли ще по снігу на хазяйському обійсті проводять плугом символічну борозну. Два обряди – *першої борозни* та *першого посіву* – вважалися найбільшими господарськими святами українців [5, 367].

Прітхі, Прітхві, дочка земного першоцаря Прітху, – обожнена й персоніфікована Земля,

мати Сіти, богів, людей і всіх живих істот. Вона тримає на собі гори й ліси, дає землі родючість, посилає їй дощі, постає щедродайною і щедро-дійною коровою, подарувала богині Калі широкі стегна (пор. численні трипільські жіночі статуетки з підкреслено пишними формами). А *Калі* “Чорна”, тобто “Земля” – ще одне ім'я Деві-Діви.

У ведах Прітхві-Земля виступає в нерозривному зв'язку з Небом-Дьяусом (грецьке *Зевс*), уособлює жіноче начало, а Дьяус – чоловіче, вона – мати, корова, він – батько, бик. Прітхві й Дьяус – подружжя, Мати і Батько світу, колись злиті воедино, а потім роз'єднані – цей світо-творчий акт здійснив Індра чи Варуна. У ведах чоловік Землі-*Дгарті*, “Держальниці (всього)” – Парджанья (литовська *Перкунас*, Слов'янська *Перун*), а всі живі істоти – їхні діти. Праведність, подвижництво, пожертвини, неухильне дотримання ріти-арти – запурука благоденства Землі й усіляких благ від неї.

Ріта-арта – вселенський закон, що забезпечує регулярність і постійність космічних процесів, а водночас і моральний закон, що керує соціальним життям. Ім'я *Артеміда* містить слово *арта*, як, певно, й назва: *Артополок* (*Артополот*) на Полтавщині, ліва притока Сули (Лохвицький р-н). Є гідрологічний заказник *Артополот* біля села *Венеславівка*, назва якого перегукується з іменем батька Прітху – *Вена*. Річка *Артополог* тече в Чорнухинському (!) районі [6, 36]. Назвам *Артополок-Артополог* можуть відповідати санскр. *Артапалак* й іран. *Артабан*. *Де бан* (українське *пан*, у “Влес-книзі *бан*) тотожне *палак*, відбитому в князівських іменах *Святополк* і *Ярополк*. *Артапалак* і *Артабан* означають “Захисник артиладу”, тобто “Цар”, “Правитель”. Уособлював арту-ріту-лад у давніх уявленнях бик-тур.

Ведійські мудреці-ріші, творці “Рігведи”, звертають до Прітхві-Землі свої найпалкіші й найвеличніші слова. *Mata bhumi putro aham prithivya*, “Земля – мати, а я – син Землі!” – казали вони. [24, 12; 23, 17]. Цей вислів багато чим знаменний. Він проливає світло на загадкові слова “Влес-книги” (дощечка 7ε) про те, що “Дажбог нас народив од корови Замунь, тому ми – *кравенці*: скіфи, анти, руси, боруси й сурожці”, і (дощечка 8/2) що “корова Замунь іде до неба-поля синього і починає пастися й молоко давати” [3, 33, 38]. Це прямий перегук із ведійським міфом про царя Прітху і його доньку Прітхві-Землю-Корову. Прітху-Шіва-Діоніс навчив людей обробляти землю, а Земля-Корова-Прітхві почала родити й давати молоко-блага. *Корова Замунь* і є *Корова-Земля*, бо в іранських мовах *zamin* – це “земля”.

Кравенці означає *коровичі*, а *кравенці* – давня форма сучасного етноніму *українці*. Тож українці справді ведуть свій родовід від Матері-Землі, уособленої в образі Корови-Прітхві, Корови-Замунь, Корови-Землі. Вони – сини Корови-Землі, а батько їх – Небо, уособлюване в подоби бика, тура. Тому *кравенці-українці* – й *бичичі*, *туричі*. Бо і санскр. *go*, і слов. *karv* (*korv*, *krav*) означають і “корова” і “бик”, а ще – “земля”. Це сходить до тих незглибимо давніх часів, коли людська свідомість ще не поділила світ на дві сфери, коли в центрі світобудови була Земля – Мати, Богиня, Годувальниця, Покровителька, Захисниця. Це доба, коли в світі панувала *Жінка* – Богиня-Мати-Земля, доба матриархату й легендарних амазонок.

Наведений санскритський вислів, окрім уже знайомого *prithvi*, містить слова *mata* – “мати”, *bhumi* – інша назва землі, *aham* “я є” (давнє *есмь*) і *putra* “син” (*putri* – “дочка”, *putrika* – “донечка”). Останнє широко відбите в індійців та українців. Цар *Путрака* заснував Паталіпутру, столицю давньої держави Магадга. Ім'я *Вішну-путра* “Син Вішну” має Кришна, Сіта – *Бгупутрі* “Дочка Землі”, Карна, син Прітхи-Кунті – *Гопутра* “Син Корови-Землі”, могутній воїн Бгішма – *Гангапутра* “Син Ганги” (пор. українське прізвища *Бушма* й *Бушмака*), *Багупутрака* “Багата синами” й *Бахупутріка* “Багата на дочок” – імена Деві-Діви-Дурґи.

В українців побувають прізвища *Путра*, *Путря*, *Путро*, *Путрак*, *Путрик*, *Путренко*, *Путриченко*. На Київщині є село *Путрівка*, а на Івано-Франківщині – річка *Путреда*, із санскриту – “Даруюча синів” [11, 247-252]. У Полтаві прожила своє недовге, але яскраве життя юна художниця з прізвищем *Путря*, залюблена в країну за Гімалаями, як і її видатні земляки Олесь Гончар і Павло Григорович Ріттер (1872-1939) – перший український санскритолог, родоначальник української наукової індології, що народився в Чутові, за 50 км від Полтави. Темою барвистих, соковитих картин художниці стала Індія, нібито далека, а насправді така близька. Бо Давня Україна мала аж дві Індії-Сіндики, їх знають античні автори впродовж цілого тисячоліття – у низів'ях Дніпра й біля Керченської протоки, колись Боспору Кімерійського.

Античні автори (Юстін, Курцій Руф, Арріан, Тертуліан, Помпей Трог) свідчать: родоначальники парфян (іноді й бактрійців) – скіфи, парфяни (Інд. *parthava*) – вихідці зі Скіфії. “Влес-книга” до кравенців відносить скіфів і сурожців-сугдейців. А давня Согдіана, країна согдів, як і Бактрія, країна бактрійців-уктріан – сусідки Парфії-Партхави. У Бактрії та Парфії правили легендарні царі-кеї – *Кеянїди*, з яких походив герой іранського епосу *Сіявуш*, ім'я якого відбите в українських назві й прізвищі *Сиваш*. Давньоцейлонські хроніки знають парфянських царівен із тим самим ім'ям *Прітха*, що й у матері *Партхів*, героїв “Махабгарати” [23, 14]. З парфянської династії Аршакідів походив вірменський цар Валаршак, у якого знайшли притулок Куар, Мелтей і Хореан – троє братів, яких слушно співвідносять із Києм, Щеком і Хоривом. А батьками трьох братів вірменська легенда називає двох індійських князів. З ними пов'язаний *Ардзан* (пор. Інд. *Арджун-Партха*, абх. *Ардзінба*) – верховний жрець, що в III ст. очолив боротьбу індійських громад у Вірменії проти насильницького навернення до християнства [12, 222-236]. Тож і парфяни-партхави виявляють причетність до Києва та Полтави.

Що ж до імені *Партатуа* у скіфського царя, зятя ассирійського царя Асархаддона, то його прояснює вже сказане, а ще співставлення з ім'ям *Тіргатао*, засвідченим у Давній Україні в IV ст. до н.е. Його мала дружина сіндського царя Гекатея, виходила з меотського племені іксоматів біля Азовського моря, давньої Меотиди, тобто з ареалу легендарних амазонок і “жонокерованих” сарматів. *Тіргатао* – це грецька передача індійського *Дурґадеві* “Дурґа-богиня”, а *Дурґа* – одне з імен Деві-Діви. І якщо *тао* в *Тіргатао* – “богиня”, то таке ж значення,

певно, й *туа* в *Партатуа*. *Партатуа* цілком може сходити до *Прітха-деві* “Прітха-богиня”, тобто “Земля-богиня”. А оскільки від *Прітха* похідне – *Партха* “Прітхин”, “Син Прітхи”, то *Партхадеві*, як на нас, тотожне *Партатуа*. І означає воно “Син Прітхи-богині”, “Син Землі-богині”. Іншими словами – “Владика землі”, “Цар”. Санскр. *parthiva*, до речі, означає і “воїн”, “князь”, “цар” [15, 391]. Тож *Полтава* може означати й *Воїнь*, *Княжин*, *Царськ*, *Цар-місто*, *Цар-город*, *Царопіль* – як столиця племені й резиденція правителя, князя, царя.

На історичній Полтавщині було давньоруське місто *Воїнь*, нині є села *Войнівка* й *Войниха*. Біля Войнівки – курганні скіфські могили VII-III ст. до н.е., а біля Войнихи в урочищі *Торговиця* – поселення доби бронзи [6, 141-142]. Сама назва *Торговиця* може стосуватися Деві-Дурґи, бо яка в урочищі торговиця? Імовірніше, десь неподалік на пагорбі було святилище Деві-Діви-Дурґи, бо її вівтарі в Індії та Україні зводилися на підвищеннях, високих пагорбах і стрімких скелях, як у Криму, Сахнівці, Трипіллі, Каневі, Києві. А за ним і урочище отримало назву *Торговиця*, яка, до речі, має індійського двійника – *Durgavati* (-*vati* й -*виця* тотожні). Ім'я *Дурґаваті* мали в індійському епосі й цариці та царівни [22, 124].

Прітха-Прітхи-Прітхві виводиться із санскритської дієслівної основи *prath* – “ширитися”, “просторитися” (укр. *простір* і санскр. *prastar* тотожні). *Prath* має і форму *prith*, з якої й постало *Прітха*, *Прітхи* – “Широка” на означення Землі. Інше прикметне означення Землі – *Maxi*, “Велика”. Його містить індійське воїнське ім'я *Mahipa* – “Захисник землі”, “Цар”, тотожне українському прізвищу *Мазела*, яке засвідчене і в Полтавському, Миргородському та Кальницькому полках [12, 166-176].

Тож *Прітха* – “Земля”, а *Партха* – “Син Прітхи-Землі”. Сукупне означення синів Землі – *parthava*, тобто *партхави*, *партхавичі*, *партхавці*. Послов'янському – *палтави*, *палтавичі*, *палтавці*, а через українське окання – *полтави*, *полтавичі*, *полтавці*. *Полтавичі* – ті ж *коровичі*, як “Влес-книга” означає кравенців – українців.

Від *Прітха* “Земля-Корова” – *Партха* “Син Прітхи-Землі-Корови” й *Партхава* – “Сини Прітхи-Землі-Корови”. А від *Партхава* – *Полтава*, тобто “Місто синів Корови-Замуні-Землі”, “Місто синів Діви-Прітхи-Землі”. Назва *Полтава* відбиває найдавніші уявлення, які сходять до ведійсько-кімерійсько-трипільських часів. Їх відбили “Рігведа” й “Атхарваведа”, “Махабгарата” й “Рамаяна”, “Авеста” і “Влес-книга”. А ще – найдавніший український фольклор: веснянки, колядки, щедрівки, казки, обрядові й весільні пісні.

Mata bhumi putro aham prithivya. Земля – Мати, а я – син Землі.

Ці слова колись гордо казали про себе ведійські мудреці й наші предки.

А нині з повним правом можуть промовляти українці – їхні нащадки.

І особливо – полтавчани.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. – К., 1993.
2. Бонгард-Левин Г.М., Бухарин М.Д., Вигасин В.В. Индия и античный мир. – М., 2002.
3. Велесова книга. – К., 2003.
4. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. – К., 1995.

5. Войтович В.М. Українська міфологія. – К., 2002.
6. Енциклопедичний довідник. Полтавщина. – К., 1992.
7. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – К., 1985.
8. Коваль А.П. Знайомі незнайомці. – К., 2001.
9. Корпус боспорских надписей. – М.-Л., 1965.
10. Мифы народов мира. В 2-х тт. – М., 1987-88.
11. Наливайко С.І. Індорійські таємниці України. – К., 2004.
12. Наливайко С.І. Таємниці розкриває санскрит. – К., 2000.
13. Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – К., 1995.
14. Реєстр Запорожского войска 1756 года. – Краснодар, 1997.

15. Санскритско-русский словарь. – М., 1978.
16. Словник української мови. В 4-х тт. – К., 1958-59.
17. Словник гідронімів України. – К., 1979.
18. Соломоник Э.И. Каменная летопись Херсонеса. – Симферополь, 1990.
19. Трубачев О.Н. Indoarica в Северном Причерноморье. – М., 1999.
20. Янко М.П. Топонімічний словник України. – К., 1998.
21. Atharvaveda-samhita. Vol. I. – Haridvar, 1995.
22. Gandhi, Maneka. Hindu Names. – New Delhi, 1993.
23. Parnavitana S. The Story of Sigiri. – Colombo, 1972.
24. Rigveda-samhita. Vol. I. – Haridvar, 1994.